

BILAGA 8

Riktlinjer för inläsning av

DAISY text och ljud

2009-01-01

Innehållsförteckning

1	Inledning.....	3
2	Inläsning av DAISY text och ljud.....	4
2.1	<i>Att läsa in talböcker</i>	4
2.2	<i>Kunskapskrav</i>	4
2.3	<i>Påannons och Information om talboken</i>	5
2.4	<i>Anvisningar</i>	5
2.4.1	Läsning av sidnummer.....	5
2.4.2	Sidnummer i böcker med olika språk.....	5
2.4.3	Läsning av rubriker.....	5
2.4.4	Bokstaving.....	5
2.4.5	Förkortningar.....	6
2.4.6	Förkortningar i noter och litteraturförteckningar.....	6
2.4.7	Främmande språk samt ålderdomlig svenska.....	6
2.4.8	Citattecken, parenteser.....	6
2.4.9	Utelämnad text.....	6
2.4.10	Fetstil, finstil, spärrad stil och kursivering.....	7
2.4.11	Register.....	7
3	Inläsarens tillägg vid läsning av DAISY text och ljud.....	8
4	Talbok för lästräning.....	10
5	Specialinläsning och Specialinläsning för seende.....	11
6	Facklitteratur för seende.....	12

1 Inledning

Riktlinjerna gäller för inläsning på uppdrag av Talboks- och punktskriftsbiblioteket (TPB) och Specialpedagogiska skolmyndigheten (SPSM).

Det finns också:

- Riktlinjer för redigering DAISY ljud
- Riktlinjer för inläsning av DAISY ljud
- Tekniska krav och beskrivningar DAISY ljud och DAISY text och ljud
- Riktlinjer för bildbeskrivningar

Talböcker produceras enligt 17 § upphovsrättslagen för personer som på grund av funktionshinder inte kan läsa tryckta böcker. Hit räknas t.ex. personer med:

- synskada
- läs- och skrivsvårigheter
- utvecklingsstörning
- afasi

TPB har också ansvar för att förse funktionshindrade högskolestuderande med kurslitteratur. SPSM har motsvarande ansvar för barn och vuxna i grund- och gymnasieskola (inklusive komvux).

Dessa riktlinjer gäller för inläsning av **DAISY text och ljud**. TPB och SPSM framställer idag två varianter av talböcker och det är viktigt att skilja dem åt:

- **DAISY text och ljud** innehåller text och ljud samt eventuella illustrationer och har tidigare kallats fulltext-DAISY
- **DAISY ljud** är en talbok som enbart är en ljudupptagning, det som tidigare kallades NCC-inläsning

Dessa riktlinjer ger generella instruktioner om hur inläsning ska utföras. Avvikelse kan förekomma och då gäller alltid att producenten kontaktar beställaren.

2 Inläsning av DAISY text och ljud

Materialet som ska läsas in skickas från beställaren som file-set och ska läsas in utan tillägg och ändringar. Tillägg och ändringar får bara göras enligt riktlinjer eller enligt anvisning från beställaren. Kontakta alltid TPB vid tveksamheter.

2.1 Att läsa in talböcker

Talboken ersätter den tryckta boken. Den ska följa den tryckta boken så nära som möjligt. Innehållet i boken får inte ändras och tillägg får inte göras. Endast uppenbara tryckfel får rättas. Vid tveksamhet, kontakta beställaren.

Såväl studenter som yrkesverksamma och nöjesläsare använder talböcker. Det är vanligt att samma titel lånas av personer med olika funktionshinder.

Böcker på främmande språk ska normalt läsas av inläsare med det aktuella språket som modersmål. Danska och norska texter ska däremot läsas med försvenskat uttal och svensk prosodi.

Det är nödvändigt att inläsaren har en god förståelse av texten. Inläsaren måste också ha närvaro i läsningen, annars tappar läsaren tråden. En bra inläsning gör att läsaren kan koncentrera sig på textens innehåll snarare än på hur inläsaren förmedlar texten. Detta förutsätter att inläsarens röst är klar och behaglig att lyssna på samt att artikulationen är tydlig. Alltför utpräglade dialektala särdrag eller en alltför markant brytning stjälar uppmärksamhet och försvårar förståelsen av texten.

Inläsning ska ske med korrekt frasering. Betoningar och pauser ska återge texten på ett naturligt sätt. Lästempot ska vara anpassat till bokens stil och innehåll. Pauser är också viktiga mellan textstycken, t.ex. i lyrik. Pausen bör vara så lång att läsaren förstår att ett nytt textstycke, t.ex. en ny dikt eller en ny novell, följer därpå. Detta är särskilt viktigt i texter som saknar rubriker, där det annars lätt kan bli missförstånd.

En skickligt utförd dramatisering kan ibland vara befogad och uppfattas då positivt av läsaren. En opåkallad och/eller amatörmässig dramatisering är däremot enbart störande. I allmänhet bör man vara återhållsam med dramatisering. Detta utesluter dock inte engagemang och nyanser i inläsningen. Inläsarens eventuella sympatier eller antipatier beträffande innehållet får inte påverka inläsningen.

Inläsaren ska se till att inspelningen håller en god ljudkvalitet. Inspelningen får inte innehålla ovidkommande ljud såsom hostningar, bakgrundsljud etc.

Vid inläsning av barnlitteratur bör inläsaren undvika att läsa för insmickrande eller att tala ner till barnet.

2.2 Kunskapskrav

Inläsare ska godkännas av beställaren genom provläsning av speciellt anvisad provbok. Inläsare blir godkänd för inläsning av både **DAISY text och ljud** och **DAISY ljud** men måste göra en provinläsning i varje kategori inläsare önskar bli godkänd för.

Inläsningsprov kan göras i följande kategorier:

- Skönlitteratur för vuxna eller barn
- Facklitteratur för vuxna eller barn
- Facklitteratur för seende
- Lyrik
- Dramatik
- Talböcker för lästräning
- Specialinläsning
- Inläsningar gjorda på utländska språk

Inläsaren ska ha god allmänbildning och kunna uttala ord på de vanligaste främmande språken (engelska, spanska, tyska, franska). Andra språkkunskaper är också värdefulla. God språkkänsla och säkerhet i användningen av svenska språket är viktigt.

Inläsare ska ha tillräckliga kunskaper i bokens ämne för att kunna uttala facktermer korrekt och läsa tabeller begripligt och meningsfullt.

2.3 Påannons och Information om talboken

Påannons och Information om talboken ingår i file-set.

Producenten ska skriva in produktionspecifik information i de fält som har lämnats tomma inom hakparentes i Påannonsen och Information om talboken.

2.4 Anvisningar

2.4.1 Läsning av sidnummer

- Sidnummer läses inte i kategorin vuxen skönlitteratur.
- Sidnummer läses i alla andra kategorier av böcker för DAISY text och ljud.
- Innan läsning av sidnummer ska inläsaren lägga till ordet ”sidan”.
- Sidnummer läses där det förekommer även om det är mitt i en mening.

2.4.2 Sidnummer i böcker med olika språk

I böcker med sammanfattningar på ett annat språk än det språk som huvuddelen av boken är författad på, läses sidnummer på bokens huvudspråk. Alltså: I en svensk bok med engelsk sammanfattning läses alla sidnummer i boken på svenska.

2.4.3 Läsning av rubriker

Rubriker läses som de anges i file-set, utan några tillägg.

2.4.4 Bokstavering

Bokstavering ska ske när så är nödvändigt för tydlighet och förståelse t.ex. internetadresser, namn vars uttal avviker från stavningen, t.ex. Leicester. Observera att bokstavering kan upplevas störande för användaren och endast utförs när redigeraren begär detta. Bokstavering utförs bokstav för bokstav stavelsevis, det vill säga uppdelas på följande sätt:

s-t-a v-e-l s-e v-i-s.

Eventuella genitiv-s ska inte tas med i bokstaveringen.

2.4.5 Förkortningar

Förkortningar ska endast läsas ut om förståelsen av texten därmed förbättras. Om en förkortning är allmänt vedertagen eller frekvent förekommande ska denna läsas ut endast första gången den förekommer.

Ange versaler respektive gemener i förkortningarna.

2.4.6 Förkortningar i noter och litteraturförteckningar

I notförteckningar vill man i allmänhet ha möjlighet att söka enskilda noter och få information vid varje not. Upprepade hänvisningar till ett och samma arbete skrivs dock ofta "a.a" (anfört arbete) eller "ibid(em)". I sådana fall upprepas titel och författare för varje ny not, medan förkortningen i sig inte läses alls. I övrigt ska inte förkortningar i noter, hänvisningar eller litteraturförteckning läsas ut.

2.4.7 Främmande språk samt ålderdomlig svenska

Ord och namn på främmande språk ska uttalas korrekt. Namn på länder, städer och kända personer uttalas enligt svensk praxis där sådan finns (exempelvis Barcelona, London, van Gogh). Om det är omöjligt att få fram rätt uttal på ett utländskt ord får man bokstavera.

Ålderdomliga verbformer ska läsas som de är skrivna, läs t.ex. *vi gingo*. Gamla stavningsformer ska däremot inte markeras, läs t.ex. *bliva* i stället för *blifva*.

2.4.8 Citattecken, parenteser

I inläsningen bör man inte i onödan markera eller nämna citattecken och parenteser, exempelvis vid repliker och årtal. När citattecken är utsatta i texten för att markera eller framhäva ett uttryck eller ord räcker det med att åskådliggöra detta enbart med rösten (liten paus eller ändring av röstläge).

När citattecken står runt ett citat, det vill säga en ordagrann återgivning av vad någon skrivit eller sagt, och om det inte på annat sätt framgår att det är fråga om ett citat, bör de läsas ut. Citattecknen läses ut *citat /.../ slut citat*.

Parentes markeras i allmänhet med rösten. I undantagsfall kan parentes anges (läsas ut) om detta är nödvändigt för att undvika missuppfattning. I dessa fall anges parentes genom att man säger *parentes /.../ slut parentes*.

2.4.9 Utelämnad text

Utelämnad text kan i den tryckta boken vara markerad på ett antal olika sätt: tre punkter för kortare avbrott eller tre tankstreck för längre avbrott. Markeringen kan också omges av hakparentes eller snedstreck.

Om det är viktigt för förståelsen av texten ska denna markering anges. Säg i sådana fall *utelämnad text*.

För längre texter som är fragmentariska, och där utelämnade textstycken är markerade, räcker det oftast med en inledande kommentar om textens utseende.

2.4.10 Fetstil, finstil, spärrad stil och kursivering

Fetstil, finstil, spärrad stil och kursivering läses inte ut. När t.ex. fetstil används för att betona ett ord eller ett uttryck ska detta markeras med en tydlig betoning. Om ett ord eller stycke är markerat av annan anledning ska denna anges när så är befogat.

2.4.11 Register

Register läses som de anges i file-set, utan några tillägg.

3 Inläsarens tillägg vid läsning av DAISY text och ljud

Mellan titel och första författarnamnet:

Av
(engelska) By

Före sista författarnamnet (om det finns fler än ett):

och
(engelska) and

Uppenbara stavningsfel i filen

Ska läsas med korrekt stavelse (vid tveksamma fel kontaktas TPB)

Notreferens (Representeras som upphöjt tecken antingen asterisk/er eller siffra i röd ram med egen synkpunkt):

Not (nr)
(engelska) *Note (nr)*

Not (Återges inuti en streckad ruta.):

Not (nr) ... Slut på noten
(engelska) *Note (nr) ... End of note*

Glöm inte att läsa notnummret. Om det är en lång not anges detta innan noten läses.

Kommentar (Representeras med en grå ram med grå text.):

Kommentar ... Slut kommentar
(engelska) *Production note ... End of production note*

Bildtext (Bildtexten är kursiverad och ligger i direkt anslutning till bilden):

Bildtext... Slut bildtext
(engelska) *Caption ... End of caption*

Bildbeskrivning (Representeras med en grå ram med grå text i anslutning till bilden):

Bildbeskrivning ... Slut bildbeskrivning
(engelska) *Image description ... End of image description*

Faktaruta, parallelltext, exempel och liknande (Representeras med en ljusblå tonad ruta):

Ange vilken typ av innehåll rutan har, exempelvis för faktaruta läses *Faktaruta ... Slut faktaruta*, för parallell text läses *Parallell text... Slut parallell text*.

För engelska böcker läses *Side bar ... End of side bar* för alla ovanstående inslag.

Dikt (Återges som indragen fetstilt text):

En dikt följer ... Slut på dikten
(engelska) *A poem follows ... End of poem*

Blockcitat (Återges som indraget stycke med kursiverad text):

Citat... Slut citat
(engelska) *Quote... End of quote*

Citat i löpande text (Framgår av sammanhanget):

Citat... Slut citat

(engelska) *Quote... End of quote*

Tabell:

Tabell ... Slut tabell

(engelska) *Table ... End of table*

OBS! Om tabellen har en bestämning ovan eller under tabellen (t.ex. Tabell 15,) läses: *Tabell*

15...Slut tabell

Kod (Ingen särskild representation i filen, utgå från svartskriften):

Kod ... Slut kod

(engelska) *Code ... End of code*

Romersk numrering:

Förekommer som sidnummer och som listpunkter.

För sidnummer läses:

Romersk siffra, sidan X

(engelska) *Page, Roman Numeral, X*

För listpunkter läses:

Romersk siffra, X

(engelska) *Roman numeral, X*

Sidnummer:

Sidan X

(engelska) *Page X*

Listor (numrerade listor, punktlister, Register, litteraturförteckning m.fl.)

Registret läses som de anges i file-set, utan några tillägg:

Lista... slut lista

4 Talbok för lästräning

Talböcker för lästräning är främst avsedda för personer med läs- och skrivsvårigheter.

Den tryckta boken läses i två hastigheter. De olika hastigheterna har placerats som separata böcker på samma skiva i talboken. Detta innebär att varje bok innehålla fullständig information, dvs. egen påannons och information om talboken. Den första versionen läses i normal hastighet. Den andra versionen läses långsamt och tydligt. Långa och svåra ord läses långsammare än korta ord. Inläsningen bör ändå vara naturlig och flyta ledigt. Sammanhanget i texten får inte gå förlorat. Man ska undvika att tala ner till läsaren.

Påannons, eventuell baksidestext, fliktext och förord läses i normal hastighet i båda versionerna.

Påannons och Information om talboken ingår i file-set. Det finns två olika varianter av Information om talboken; en generell och en specialvariant för Talbok för lästräning. Var vänlig kontrollera att rätt Information om talboken har lagts in av beställaren.

Producenten ska skriva in produktionspecifik information i de fält som har lämnats tomma inom hakparentes i påannonsen och Information om talboken.

5 Specialinläsning och Specialinläsning för seende

Specialinläsningar läses i första hand in för personer med utvecklingsstörning. För specialinläsningar används oftast LL-böcker eller andra lättlästa böcker med rak handling och enkelt språk. De ska läsas in i lugnt tempo, men med bibehållen satsmelodi.

För att böckerna ska bli mer omväxlande att lyssna på innehåller de också musik- och ljudillustrationer eller flera röster. Musiken i specialinläsningar ska spegla stämningen i boken. Samma musikslinga ska inte upprepas om inte redigeraren uttryckligen begärt det. Ljudillustrationer ska knyta an till bokens text och vara tillräckligt långa för att kunna uppfattas väl. Musik- eller ljudillustrationer får inte tona in och ut under löpande läsning, utan ska ligga helt fristående.

Påannons och Information om talboken ingår i file-set.

Påannons läses alltid i normal hastighet

Producenten ska skriva in produktionspecifik information i de fält som har lämnats tomma inom hakparentes i påannonsen och Information om talboken.

6 Facklitteratur för seende

Facklitteratur för seende är oftast avsedd för personer med läs- och skrivsvårigheter.

Facklitteratur för seende utgörs av rikt illustrerade fackböcker. För att talboken ska fungera måste läsaren följa med i den tryckta boken. I dessa böcker finns inga bildbeskrivningar då bilderna innehåller väsentlig information som är svår att återge i en bildbeskrivning. Exempel på sådana böcker är *Star Wars Bildlexikon* eller *Jägarskolan*. Inläsaren hänvisar till bilderna i boken. Bildtexterna läses alltid.

Påannons och Information om talboken ingår i file-set.

Påannons läses alltid i normal hastighet

Producenten ska skriva in produktionsspecifik information i de fält som har lämnats tomma inom hakparentes i påannonsen och Information om talboken.